

WOJNA W UKRAINIE

A PRAWA CZŁOWIEKA

Scenariusz warsztatów

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Autor:

Michał Kłopotcki

Współpraca: Miłosz Herka, Filip Jach, Karolina Janiak, Justyna Kuzar-Dembele,
Joanna Matera, Agnieszka Ochód, Justyna Radomińska, Katarzyna Salejko

Korekta:

Justyna Radomińska

Fot. na przedniej okładce © Amnesty International, Photo: Clara Sölch
Akcja solidarnościowa z Ukrainą, luty 2022, Niemcy

Fot. na tylnej okładce © Faozee Latah/AI Thailand
Akcja solidarnościowa z Ukrainą, marzec 2022, Tajlandia

Copyright by Stowarzyszenie Amnesty International
Warszawa 2022

O SCENARIUSZU

Scenariusz zajęć skierowany jest do starszej młodzieży (15-19 lat) i dotyczy naruszeń praw człowieka, do jakich dochodzi podczas inwazji Rosji na Ukrainę. Pokazuje on, w jaki sposób prawa człowieka mogą być naruszane podczas konfliktu zbrojnego, podejmuje temat zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, a także odpowiedzialności karnej za takie naruszenia.

Warsztat oparty jest na przypadkach działań Rosji zweryfikowanych przez Amnesty International, które mogą stanowić zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciw ludzkości. Opisy tych przypadków zawierają informacje o tym, w jaki sposób zabijani są cywile. Są one dość drastyczne i mogą wywołać różne emocje i reakcje uczestników i uczestniczek. Osoba prowadząca warsztat musi zadbać o stworzenie bezpiecznej przestrzeni na wyrażanie często trudnych i mocnych emocji związanych z tematem wojny i przemocy. Wierzimy jednak, że są to tematy, o których trzeba mówić wprost, by kształtować wśród młodych ludzi postawy sprzeciwu wobec naruszeń praw człowieka. A co, mamy nadzieję, przełoży się w przyszłości na powstrzymanie takich zbrodni.

Celem warsztatu jest również zachęcenie młodzieży do podejmowania akcji solidarnościowych i sprzeciwiających się wojnie. W zakończeniu scenariusza znajdziecie wiele propozycji działań, które młodzież może podjąć. Możecie też zorganizować własną akcję – w scenariuszu znajdziecie wskazówki, jak rozpocząć ten proces.

Grupa wiekowa: 15-19 lat

Czas trwania: 90 minut

Kluczowe pojęcia: prawa człowieka, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne, ludobójstwo, Międzynarodowy Trybunał Karny, Organizacja Narodów Zjednoczonych

Cele:

Dzięki udziałowi w warsztacie osoby uczestniczące:

- ⇒ Zrozumieją system ochrony praw człowieka i dowiedzą się, do jakich naruszeń praw człowieka może dojść podczas konfliktów zbrojnych na przykładzie inwazji Rosji na Ukrainę.
- ⇒ Rozwiną empatyczną postawę w stosunku do osób uciekających przed wojną.
- ⇒ Zdobędą umiejętności podejmowania działań solidarnościowych i sprzeciwiających się wojnie.

Materiały:

- długopisy,
- flipchart lub tablica,
- kartki A4,
- markery,
- post-ity,
- materiał *Studia przypadku* – Załącznik 2. (kopia dla każdej grupy).

ĆWICZENIE 1.

WOJNA A PRAWA CZŁOWIEKA (20 MINUT)

- ❑ Przywitaj osoby uczestniczące w warsztatach. Powiedz, że dziś będziecie rozmawiać o wojnie w Ukrainie w kontekście naruszeń praw człowieka, przedyskutujecie sytuację uchodźców i uchodźczyń uciekających z tego kraju i zastanowicie się nad działaniami, które możecie podjąć w geście solidarności oraz w ramach sprzeciwu wobec wojny.
- ❑ Zaproś osoby uczestniczące do burzy pomysłów na temat wojny. Na tablicy lub flipcharcie napisz słowo „WOJNA”. Poproś o podawanie haseł, które kojarzą się im z tym słowem. Zapisuj wszystkie odpowiedzi na flipcharcie, nie komentuj. Kiedy zauważysz, że pomysły przestają się pojawiać, przerwij ćwiczenie. Podkreśl te słowa, które mogą być związane z łamaniem praw człowieka (patrz: Załącznik 1. *Prawa człowieka w konflikcie zbrojnym*). Poproś uczestniczki i uczestników, aby powiedzieli, w jaki sposób działania wojenne mogą łamać prawa człowieka. Odpowiedzi zapisuj na flipcharcie.
- ❑ Wytlumacz, że prawo międzynarodowe zakazuje groźby użycia siły lub jej stosowania w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych – jest to zapisane w artykule 2. Kartki Narodów Zjednoczonych. Jedynie Rada Bezpieczeństwa ONZ może w wyjątkowych sytuacjach zdecydować o użyciu sił zbrojnych po to, aby przywrócić międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo. Inwazja Rosji na Ukrainę w oczywisty sposób łamie te zasady, dlatego jest ona nielegalna z punktu widzenia prawa międzynarodowego. Jeśli mimo to dochodzi do wojny między państwami, istotne jest, aby nie atakować ludności cywilnej, która nie bierze bezpośredniego udziału w działaniach wojennych. Inaczej działania takie są zbrodniami wojennymi, zbrodniami przeciwko ludzkości i stanowią naruszenie praw człowieka (patrz: Załącznik 1. *Prawa człowieka w konflikcie zbrojnym*). W przypadku ich popełnienia Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze może ścigać i pociągać do odpowiedzialności konkretne osoby, które dopuściły się takich działań.

ĆWICZENIE 2.

PRZYPADKI ŁAMANIA PRAW CZŁOWIEKA W UKRAINIE (30 MINUT)

- ❑ Podziel uczestników i uczestniczki na grupy liczące 4-5 osób. Każdej grupie rozdaj jedno studium przypadku (Załącznik 2.). Poproś osoby o zapoznanie się z materiałem, przedyskutowanie go i wypisanie zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości i naruszeń praw człowieka, do których doszło w prezentowanych historiach.
- ❑ Poproś osoby uczestniczące o zaprezentowanie wyników pracy w grupach. Zapytaj, jak się czuły, wykonując to ćwiczenie. Przypadki, które czytały, mogą wywołać różne emocje – stwórz przestrzeń do bezpiecznego podzielenia się tymi uczuciami. Powiedz, że przypadki te zostały zbadane i potwierdzone przez Amnesty International, ale podob-

nych sytuacji, w których naruszane są prawa człowieka, jest na pewno więcej. Inwazja Rosji na Ukrainę ma katastrofalne skutki dla praw człowieka mieszkańców i mieszkanki tego kraju.

- ☐ Wytłumacz, że społeczność międzynarodowa, w tym Amnesty International, podejmuje aktywne wysiłki w celu zahamowania tej agresji. Na Rosję zostały nałożone bezprecedensowe sankcje gospodarcze, które zmierzają do wywarcia nacisku na społeczność i decydentów tego kraju, aby powstrzymali rozlew krwi. Rosja została wykluczona z Rady Europy, jednej z najstarszych organizacji międzyrządowych w Europie, która zajmuje się promocją demokracji, praw człowieka i rządów prawa, oraz większości wydarzeń sportowych i kulturalnych na świecie. Poza tym państwa przekazują Ukrainie pomoc humanitarną i militarną. Wsparcia potrzebują także osoby uciekające przed wojną. Do Polski i innych krajów UE oraz państw graniczących z Ukrainą przybyło już kilka milionów uchodźców i uchodźczyń. Oni również potrzebują naszego wsparcia.

*Amnesty Germany/Clara Sölch
Akcja solidarnościowa z Ukrainą, luty 2022, Niemcy*

ĆWICZENIE 3.

PODEJMIJ DZIAŁANIE (20 MINUT)

- ☐ Powiedz osobom uczestniczącym, że one również mogą podjąć działania solidarnościowe ze społeczeństwem ukraińskim i sprzeciwiające się wojnie. Poproś osoby o przemyślenie i zapisanie indywidualnie na post-itach pomysłów na takie działania, które mogą być realizowane indywidualnie i zbiorowo. Następnie zachęć uczestników i uczestniczki do przyklejania karteczek na flipcharcie. Jeśli pojawią się pomysły na akcję, zgrupuj je w jednym miejscu. Odczytaj głośno wszystkie odpowiedzi. Wytłumacz osobom, że podstawową rzeczą, o którą możemy (lub: musimy) zadbać, jest bycie poinformowanym. Ważne jest aktywne poszukiwanie rzetelnych źródeł wiedzy i dzielenie się nimi, walka z trollami i propagandą. W sieci znajduje się wiele fake newsów dotyczących wojny oraz rosyjskiej propagandy. Zachęć osoby uczestniczące do sprawdzania źródeł informacji, które czytają, komentują i udostępniają. Warto posługiwać się np. komunikatami Amnesty International, ponieważ informacje przez nas publikowane są zawsze sprawdzone przez naszych badaczy. Zachęć do zgłaszania fake newsów. Jest kilka organizacji fact-checkingowych, które się tym zajmują.
- **AFP SPRAWDZAM** – [sprawdzam.afp.com](https://www.afp.com)
  - **STOWARZYSZENIE DEMAGOG** – [demagog.org.pl](https://www.demagog.org.pl)
  - **KONKRET24.pl** – [konkret24.tvn24.pl](https://www.konkret24.tvn24.pl)
  - **DEMASKATOR24.pl** – <https://www.facebook.com/demaskator24/>

Również portale społecznościowe, takie jak Facebook i Twitter, dają możliwość zgłoszenia treści do moderatorów.

- ❑ Wyświetl za pomocą rzutnika petycję Amnesty International żądającą natychmiastowego zakończenia ataków na Ukrainę (<https://amnesty.org.pl/akcje/zadamy-natychmiastowego-zakonczenia-atakow-na-ludnosc-cywilna-ukrainy/>) albo opowiedz o niej.
- ❑ Zachęć osoby uczestniczące do jej podpisania i udostępniania w mediach społecznościowych. Możecie też zorganizować akcję mobilizującą do tego inne osoby w szkole. Podpisy pod petycją trafiają do skrzynki mailowej Ambasadora Rosji w Polsce.
- ❑ Zachęć osoby do brania udziału w bezpiecznych i legalnych zgromadzeniach, w czasie których będą mogły okazać swoją solidarność z Ukrainą i sprzeciw wobec działań Rosji.
- ❑ Możecie również nagłaśniać łamanie praw człowieka. W Internecie znajdziecie wiele pomysłów, w jaki sposób można to zrobić. Na przykład możecie wchodzić na strony rosyjskich restauracji i hoteli na Facebooku, zostawiać 5 gwiazdek w ocenie, a w komentarzu opisywać, jak naprawdę wygląda ta wojna. Społeczeństwo rosyjskie jest odcięte od takich informacji, więc tego typu działania są bardzo ważne, bo pokazują prawdę, której Rosjanie nie zobaczą w państwowej telewizji.

ĆWICZENIE 4.

PLANOWANIE AKCJI (20 MINUT)

- ❑ Jeśli podczas poprzedniego ćwiczenia na kartkach pojawiły się propozycje organizacji akcji, przejdź do zaplanowania ich z młodzieżą. Nie da się tego zrobić w 20 minut, ale możecie zacząć planować pracę. Jeśli pojawi się kilka pomysłów, zapytaj osoby, czy mogą je połączyć (np. organizacja zbiórki razem z prelekcją o wojnie lub akcją podpisywania petycji). Jeśli nie, zróbcie głosowanie i wybierzcie akcję cieszącą się największym powodzeniem.
- ❑ Po wyborze tematu powinniście zastanowić się nad tym, co trzeba zrobić, aby akcja doszła do skutku. Zdecydujcie wspólnie, kiedy chcecie zorganizować wydarzenie. Na tablicy narysuj oś czasu i zachęć osoby do wypisania aktywności, którą muszą zostać podjęte, aby zorganizować i przeprowadzić akcję. Pomysły na działania zapisuj na post-itach i przyklejaj na osi czasu. Gdy plan działań będzie już gotowy, możecie pomyśleć o tym, kto się czym zajmie oraz co będzie potrzebne. Poproś osoby uczestniczące, aby zapisały się do konkretnych aktywności, za które będą odpowiedzialne, i ustalcie dalszy harmonogram prac.

Nie martw się, jeśli nie zdążycie wszystkiego ustalić. Jeśli młodzież zaangażuje się w chęć pomocy Ukrainie, to warto kontynuować tę pracę po warsztacie. Ustal z osobami uczestniczącymi termin kolejnego spotkania planującego akcję. Jeśli potrzebujesz naszej pomocy, skontaktuj się z Michałem (michal.klopocki@amnesty.org.pl) lub Justyną (justyna.kuzar@amnesty.org.pl). Chętnie wesprzemy Was merytorycznie w organizacji akcji.

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK 1. WOJNA A PRAWA CZŁOWIEKA

Prawo międzynarodowe zakazuje groźby użycia siły lub jej stosowania w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych. Jest to zapisane w artykule 2. Karty Narodów. Jedyne Rada Bezpieczeństwa ONZ może w wyjątkowych sytuacjach zdecydować o użyciu sił zbrojnych po to, aby przywrócić międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo. Inwazja Rosji na Ukrainę w oczywisty sposób łamie te zasady, dlatego jest ona nielegalna z punktu widzenia prawa międzynarodowego.

Na wojnie panują zasady, których wszystkie strony powinny przestrzegać. Międzynarodowe prawo humanitarne, znane jako prawo wojenne, zostało stworzone, aby chronić cywilów przed strasznymi skutkami wojny.

Jest to zbiór zasad, które **określają i ograniczają środki**, jakie mogą być stosowane do przeprowadzenia operacji wojskowej. Przede wszystkim nakazują one, aby wszyscy uczestnicy konfliktu **oszczędzali ludność cywilną** i inne **jednostki niebiorące już udziału w walce**, np. żołnierzy, którzy zostali ranni lub poddali się. Poważne naruszenia tych zasad, takie jak bezpośrednie ataki przeciwko cywilom, uznawane są za zbrodnie wojenne.

© Amnistia Internacional Portugal
Akcja solidarnościowa z Ukrainą, marzec 2022, Portugalia

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) powstał w 2002 roku, aby ścigać oskarżonych o zbrodnie wojenne, ludobójstwo i zbrodnie przeciwko ludności. Postawiono przed sądem osoby odpowiedzialne za tego typu zbrodnie w byłej Jugosławii, Rwandzie i Sierra Leone. Pierwszy wyrok zapadł w marcu 2012 przeciwko Thomasowi Lubandze, przywódcy ugrupowania zbrojnego z Demokratycznej Republiki Konga, który został skazany między innymi za wykorzystywanie dzieci-żołnierzy.

KRÓTKI SŁOWNIK POJĘĆ

Organizacja Narodów Zjednoczonych – największa na świecie organizacja międzyrządowa, skupiająca obecnie 193 państwa. Założona po II wojnie światowej (jej poprzedniczką była Liga Narodów) jako organizacja stojąca na straży pokoju i bezpieczeństwa na świecie. Jej głównymi organami są Zgromadzenie Ogólne ONZ i Rada Bezpieczeństwa.

Karta Narodów Zjednoczonych – umowa międzynarodowa podpisana 26 czerwca 1945 roku w San Francisco przez 50 krajów, powołująca Organizację Narodów Zjednoczonych i ustanawiająca jej ustrój.

Rada Bezpieczeństwa ONZ – jeden z głównych organów ONZ. Jego głównym zadaniem jest dbanie o utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa na świecie. Rada składa się z 5 stałych członków (Chiny, Francja, Rosja, USA i Zjednoczone Królestwo) oraz 10 niestałych wybieranych na 2 lata wg klucza regionalnego. Rada, podobnie jak Zgromadzenie Ogólne, może nakładać na państwa sankcje. Może również podjąć decyzję o użyciu siły w celu przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Zbrodnie przeciwko ludzkości – przestępstwa popełnione w ramach rozległego lub systematycznego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej w czasie pokoju lub wojny. Należą do nich wymuszone zaginięcia, morderstwa, niewolnictwo, przesiedlenia i masowe, regularne gwałty.

Zbrodnie wojenne – zbrodnie, które naruszają prawa i zwyczaje wojenne określone przez Konwencje genewskie i haskie. Należą do nich działania wymierzone w ludność cywilną, tortury, mordowanie lub maltretowanie jeńców.

Ludobójstwo – działania, których celem jest zniszczenie w całości lub w części danej grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej.

© Pierre Crom
Akcja solidarnościowa z Ukrainą,
marzec 2022, Holandia

ZAŁĄCZNIK 2. STUDIA PRZYPADKU

➤ PRZYPADEK 1.

Laboratorium Amnesty International przeanalizowało dowody cyfrowe – w tym zdjęcia, filmy i zdjęcia satelitarne – trzech ataków przeprowadzonych w początkowych godzinach rosyjskiej inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku. Ataki miały miejsce w miejscowościach Wułfedar, Charków i Uman.

W najbardziej śmiertelnej ofensywie udokumentowanej przez Amnesty International, która miała miejsce około godziny 10.30 czasu lokalnego, pocisk balistyczny uderzył w pobliżu budynku szpitala w miejscowości Wułfedar, w obwodzie donieckim, we wschodniej Ukrainie, zabijając czterech cywilów i raniąc dziesięciu innych. Według lokalnego źródła, z którym rozmawiali badacze Amnesty International, zginęły dwie kobiety i dwóch mężczyzn, a wśród rannych było sześciu pracowników ochrony zdrowia. Analizując zdjęcia złomu broni związanej z tym incydentem, badacz Amnesty International ustalił, że w ataku użyto pocisku balistycznego 9M79 Toczka. Broń ta jest wyjątkowo nieprecyzyjna, regularnie chybia cel o min. pół kilometra i nigdy nie powinna być używana na terenach zaludnionych.

Kolejny z ataków został przeprowadzony około godziny 8 rano czasu lokalnego w obwodzie charkowskim, w północno-wschodniej Ukrainie. Prawdopodobnym celem była pobliska baza lotnicza w Czuchujewie, ale zamiast tego rosyjska broń uderzyła w blok mieszkalny, powodując rozległe zniszczenia i pożar, prawdopodobnie zabijając co najmniej jednego mężczyznę i raniąc co najmniej dwie kobiety. Duży krater w ziemi pomiędzy budynkami mieszkalnymi wskazuje na to, że broń była najprawdopodobniej pojedynczym dużym pociskiem lub raketą.

➤ PRZYPADEK 2.

Przedszkole w północno-wschodniej Ukrainie zostało zaatakowane rano 25 lutego 2022 roku powszechnie zakazaną amunicją kasetową w czasie, gdy w środku znajdowała się ludność cywilna szukająca w budynku schronienia.

Zabite zostały trzy osoby, w tym dziecko. Kolejne dziecko jest ranne – podała Amnesty International 27 lutego. Wydaje się, że atak został przeprowadzony przez siły rosyjskie, które działały w pobliżu i które mają niechlubną historię używania amunicji kasetowej na terenach zaludnionych.

Amnesty International potwierdziła, że rakieta Uragan 220 mm zrzuciła amunicję kasetową na żłobek i przedszkole Soneczko w mieście Ochtyrka w obwodzie sumskim, gdzie miejscowa ludność szukała bezpiecznego schronienia przed walkami.

Uderzenie naruszyło zakaz ataków nieprecyzyjnych i zniszczyło szkołę, budowlę, która zgodnie z prawem ma prawo do specjalnej ochrony. Zgodnie z Konwencją o broni kasetowej z 2008 roku – traktatem popartym przez ponad 100 państw, do którego jednak nie przystąpiły Ukraina i Rosja – używanie, rozwój, produkcja, nabywanie, składowanie i przekazywanie broni kasetowej jest zabronione w każdych okolicznościach. Zwyczajowe międzynarodowe prawo humanitarne zabrania stosowania broni z założenia nieprecyzyjnej, takiej jak amunicja kasetowa.

Nagrania wideo z drona z miejsca zdarzenia pokazują, że amunicja kasetowa trafiła w co najmniej siedem miejsc na budynku lub w jego pobliżu, cztery na dachu i trzy na chodniku bezpośrednio przed szkołą. Na nagraniu widać również dwie ranne lub martwe osoby cywilne oraz kałuże krwi. Dodatkowo 65 zdjęć i filmów, które Amnesty International zdobyła

z lokalnego źródła, pokazuje więcej szczegółów miejsca zdarzenia, ofiary i członków ich rodzin oraz zniszczenia szkoły.

„Kiedy schodziłem [z] moją żoną, natychmiast nastąpiły eksplozje” – powiedział starszy mężczyzna kontaktowi współpracującemu z Amnesty International. „Widzisz, wszyscy są we krwi, wszystko. Popatrz na to..., dobija mnie to, że to jest przedszkole. Do czego oni strzelają? Do obiektów wojskowych? Gdzie one są?”.

Jak po raz pierwszy podała organizacja Bellingcat, szczątki stożka nosowego i przedziału ładunkowego rakiety 9M27K zostały odkryte 200 metrów na wschód. Z raportów opublikowanych dostępne otwartym wyniki, że w momencie ataku na zachód od Ochtyrki, gdzie według trajektorii lotu wystrzelono raketę, znajdowały się siły rosyjskie. Celem ataku mógł być magazyn logistyczny położony 300 metrów na północ od szkoły. Jednakże systemy raketowe wielokrotnego startu (MLRS), takie jak 220 mm rakiety Uragan użyte w tym ataku, są niekierowane i notorycznie nieprecyzyjne, więc nigdy nie powinny być używane na terenach zamieszkałych przez ludność cywilną.

➤ PRZYPADK 3.

Rosyjski atak lotniczy, który według doniesień zabił 47 cywilów w ukraińskim mieście Czernihów, może stanowić zbrodnię wojenną – stwierdziła Amnesty International po przeprowadzeniu dochodzenia w sprawie ataku.

W czwartek 3 marca, około godziny 12:15, w mały plac publiczny przy ulicach Wiaczesława Chornowoła i Kruhowa w Czernihowie uderzyło wiele bomb, zabijając cywilów i poważnie uszkadzając pobliskie budynki.

W oparciu o nowe wywiady oraz weryfikację i analizę nagrań wideo zespół reagowania kryzysowego Amnesty International stwierdził, że był to najprawdopodobniej rosyjski atak lotniczy, w którym użyto co najmniej ośmiu niekierowanych bomb burzących.

Czernihowska Administracja Obwodowa poinformowała, że w ataku zginęło 47 osób (38 mężczyzn i 9 kobiet). Na zweryfikowanym nagraniu widać osiem pocisków zrzuconych w krótkich odstępach czasu i spadających w jednej linii, co jest typowe dla nalotów bombowych.

Amnesty International nie była w stanie zidentyfikować żadnego celu wojskowego w miejscu lub w pobliżu miejsca ataku, który by go uzasadniał. Zdjęcia satelitarne z 28 lutego pokazują kolejkę ludzi przed budynkiem, który ucierpiał w wyniku uderzenia. Na podstawie tego zdjęcia i zeznań świadków Amnesty International uważa, że większość ofiar stała w kolejce po jedzenie, gdy uderzyły pociski.

Kiedy uderzyły bomby, Alina, 21-letnia studentka, była wraz z rodziną w swoim domu na pobliskiej ulicy Iwana Bohuna.

Powiedziała Amnesty International: „Usłyszałam bardzo, bardzo głośne buczenie i poczułam, że nasz budynek się trzęsie. To było tak, jakby nasze mieszkanie się nadmuchiwało... Po dwóch sekundach usłyszałam, jak okna wyleciały na podwórko. Nasz budynek bardzo się trząsał. Myślałam, że wszystkie ściany zostaną zniszczone”.

„Kiedy usłyszałam huk, zawołałam babcię na korytarz. Położyliśmy się na ziemi i to prawdopodobnie nas uratowało”.

Rodzice Aliny byli na ulicy, gdy doszło do wybuchu, ale przeżyli atak. Dodała: „W [pobliskim] żółtym budynku była kolejka po chleb i tam właśnie chcieli pójść. Nie pamiętam, czy to była moja mama, czy mój tata, ale jedno z nich powiedziało: „Nie, kolejka jest za długa, chodźmy”. I tak odeszli. Ludzi, którzy stali w tej kolejce, już nie ma”.

Julia Matwienko, 33-letnia matka trójki dzieci, była w domu z dziećmi, również na ulicy Iwana Bohuna, kiedy doszło do ataku.

Doznała urazu głowy. „Szłam korytarzem i nie zdążyłam nawet dojść do kuchni, kiedy nagle ogłuchłam – nie rozumiałam, co się dzieje”.

„Wszystko zaczęło się nagle rozpadać i walić. Dzieci krzyczały. Przez kilka sekund było tak, jakby panowała cisza, a czas stanął w miejscu. Potem wyciągnęłam swoje dzieci spod gruzów. Krew po mnie spływała, a ja wyciągałam moje dzieci”.

„Wszystko było zniszczone, a drzwi [do budynku] zostały wyłamane. Nie pozostało ani jedno okno, a niektóre balkony zostały całkowicie wyrwane. Na dzieciach nie ma ani jednego zadrapania. To cud. Były jedynie pokryte moją krwią”.

ZAŁĄCZNIK 3. KARTA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

<http://www.bb.po.gov.pl/images/Prawa/PNZ/KNZ.pdf>

BIBLIOGRAFIA:

1. Strona Amnesty International poświęcona Ukrainie. Wszystkie najnowsze informacje, jakie zbieramy na temat łamania praw człowieka podczas inwazji
https://amnesty.org.pl/aktualnosci/?country_region%5B%5D=Ukraina
2. Wojna w Ukrainie. Emocje – fakty – wartości – działania. Ćwiczenia dla młodzieży ze szkół ponadpodstawowych
https://globalna.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2022/03/Wojna_w_Ukrainie._Cwiczenia_dla_modziezy.pdf
3. Wojna w Ukrainie. Emocje – fakty – wartości – działania. Ćwiczenia dla dzieci i młodzieży z klas IV-VIII szkoły podstawowej
<https://globalna.ceo.org.pl/material/wojna-w-ukrainie-emocje-fakty-wartosci-dzialania/>
4. Rozmowy z klasą o wojnie w Ukrainie (w tym z uczniami z Ukrainy, Rosji lub Białorusi)
https://blog.ceo.org.pl/.../scenariusz_rozmowy_w_klasie_o...
5. Szanuj moje prawa, szanuj moją godność. Moduł IV – Prawa uchodźców, uchodźczyń, migrantów i migrantek
https://amnesty.org.pl/.../Amnesty_modul-4-prawa
6. Wywiad o fake newsach pojawiających się w związku z wojną w Ukrainie
<https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,183331,28239567,powielenie-fake-newsa-jest-jak-dodatkowy-naboj-w-magazyunku.html>

